

БІЛІМ БЕРУГЕ КІРІСПЕ

Саясат және білім беру саясаты

Білім беру мен саясат бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, білім беруді саяси ортадан тыс алып қарастыра алмаймыз: «Сондықтан, саяси контекст кез келген білім беру жүйесінің негізгі құрамдас бөлігі, онсыз білім беру жүйесін дұрыс түсіну мүмкін емес» (2009: 187).

Саяси бағдар

Кез келген қоғам мен оның саяси өмірінде мүдделес адамдардың қоғамды қалай дамыту жөніндегі өзіндік идеологиясына негізделген саяси көзқарастар қалыптастырып, оны жүзеге асыру үшін бірігіп, топтасатынын көріп жүрміз. Бұл топтар саяси партиялар құруы немесе оппозицияға айналуы мүмкін. Олардың саяси көзқарастары топ ішінде орын алатын түрлі пікірталастар мен талқылаулар нәтижесінде шындалып, нақтыланады. Билік басына келген кезде олар өз саясаттарын іске асыра бастайды. Болл (2013: 8) білім саласына қатысты саясатқа былай деп сипаттама береді:

Үкімет ішінде белгілі бір құбылыс пайда болады (кең мағынада алсақ), оны «үлкен Саясат» деп атаймыз, яғни бұл – ресми, заң шығару саясаты. . . . Алайда, біз саясаттың көптеген қырынан ойластырылатынын, және көп жағынан қайта қаралатынын естен шығармауымыз керек, демек, жергілікті деңгейде, институттарда қалыптасып, іске қосылатын «кіші Саясаттар» да болады.

Білім беру саясаты

Бейтс және басқалар, (2011: 54) білім беру саясатына «Білім беру жүйесінің ұлттық және жергілікті деңгейдегі қызметінің түрлерін айқындайтын заңдар мен бастамалар жиынтығы» деген анықтама береді. Білімнің кез келген қоғамда маңызы жоғары болғандықтан, ол кез келген үкіметтік жоспардың негізгі бөлігін құрайды. Біз жоғарыда берілген, білім беру мақсатының өзіндік идеологиялық негізі бар деген көзқарасты қабылдайтын болсақ, онда білім беру саясаты осы мақсаттарды іске асырудың жоспары немесе жобасы десек қателеспейміз. Әлеуметтік және экономикалық жағдайларға байланысты бұл саясаттың өзгеріп, бейімделіп отыруы әбден мүмкін.

Саяси идеологиялар және олардың білім берумен байланысы

Саяси идеология өте маңызды фактор. Саяси партиялар мен оппозициялық топтар деп өз көзқарастарын алға жылжыту үшін біріге отырып саяси билікке қол жеткізгілері келетін немесе қоғамды белгілі бір деңгейде өзгерту үшін биліктегі үкіметке ықпал етуге тырысатын, ортақ идеологиялық ұстанымдағы адамдар тобын айтамыз.

Білім беру саясатын талдауда қойылатын типтік сұрақтар

Саясатты талдау үшін, саяси үдерістерді кезеңдер мен фазаларға бөліп қарастырған дұрыс. Саясатты зерттеуде әр кезеңге қатысты бірнеше сұрақты есте ұстаған жөн. Саясатты талдау типологиясына назар аударыңыз:

1. Саясаттың пайда болуы және дамуы: макроталдау

Қандай өзгерістер ұсынылып отыр?

- Өзгерісті/реформаны кім ұсынып отыр?
- Мұндай өзгерістер не үшін ұсынылып отыр? (Бұған бұл өзгерістердің пайда болу негізін түсіндіретін себептер де жатады).
- Бұл өзгеріс кімге және қалайша әсер етуі мүмкін ?
- Ұсыныстар білім беру саласына және кең ауқымды әлеуметтік саяси бастамаларға қатысты жүргізіліп отырған басқа өзгерістермен қаншалықты байланысты?

2. Саясатты жүзеге асыру: микроталдау

- Қандай нақты ұсыныстар айтылды?
- Саясат қабылданғаннан кейін жағдай қаншалықты өзгерді?

3. Саясаттың ықпалы: уақыт өте келе жүргізілетін талдаулар (талдау макро да, микро да болуы мүмкін)

- Бастапқы ұсыныстар қаншалықты деңгейде жүзеге асырылды?
- Бұл өзгерістер қандай мүдделі топқа және қалай әсер етті?

- Бастапқы мақсатқа қол жеткізілді ме?
- Бұл саясаттың нәтижесінде болашақта қандай жетістіктер дүниеге келуі мүмкін?

Саяси идеологиялар мен білім саласындағы саясаттың арасындағы байланыс.

Оңшылдар қанаты, яғни консервативті партиялар ішінара екіге бөлінеді: неконсервативтік және неолибералдық. Алғашқысы дәстүрлі құндылықтар салауатты және тұрақты қоғамның кепілі деген көзқарасты ұстанады. Сондықтан да, олар білім беру жүйесіне міндетті түрде тәртіп, мектеп формасы, «дұрыс пәндер», дәстүрлі бағалау жүйесі деген сынды элементтер кіруі керек деп қарастырады. Ал неолиберализм көзқарасын ұстанатындар, нарықтық күштер мен жеке бас бостандығы сынды элементтер экономикалық нәтижелердің жоғарылауына әкеледі дейді. Бұл режимде ата-ана таңдауы қамтамасыз етіледі, сол арқылы білім берушілердің өзара бәсекелестігі артып, сапа жақсаратын деп түсініледі.

Неолиберализм (нарықтық күштер)

Неолибералдар мемлекеттің араласуын азайтып, тұтынушылар мен өндірушілерге таңдау құқын беретін еркін нарықтық экономиканы қолдайды (қараңыз: Ball, 2013). Бұл идеялар үздік бәсекені қолдайтын экономикалық модельден бастау алады. Білім беруді де өнімнің бір түрі ретінде қабылдау керек деген ұсыныстар айтыла бастады.

Неоконсерватизм (дәстүрлі құндылықтар)

Неоконсерваторлар стандарттар мен дәстүрлі құндылықтарды сақтаудың маңыздылығын дәріптейді. Мұндай идеология биліктің, ұлттық бірегейліктің және жоғары стандарттардың рөліне ерекше мән береді (Robertson and Hill, 2014). Экономикалық құлдырау білім беру жүйесінің салдарынан пайда болатын моральдық құлдыраумен тығыз байланысты. Неоконсерваторлар бұны құндылықтар мен тәртіптің маңызына мән бермеген прогрессивті білім берудің нәтижесі деп қабылдайды. Дәстүрлі пәндер мен сабақ беру әдістеріне қайта оралуға байланысты оқу жоспарларын өзгертумен бірге, мұғалімдер мен жергілікті білім беру ұйымдарының жұмыстарына да бақылауды күшейткен абзал. Еркін таңдау, бәсеке және білімді нарықтандыруды қолдайтын неолибералистерден айырмасы, неоконсерваторлар дәстүрлі құндылықтар мен пәндерге басымдық береді.

Осы сипатталған екі партия оппоненттері социал-демократтар мен социалистер. Социал-демократтар «барлығына бірдей мүмкіндік және барлығы үшін жауапты болу» идеясын насихаттайды. Сондықтан да олардың пайымынша, мектептердің көптеген түрлері мен олардың арасынан таңдау мүмкіндігі болуы керек делінеді, сонымен қатар мектептердің мемлекеттің қарамағында ғана болуын қолдайды. Ал социалистер болса, барлығының тең болуын және меншіктің тек мемлекеттік түрін ғана мойындайды. Олардың саясатына сай, білім тегін болуы керек.

Социализмге қатысты бірқатар түсінік бар. Социалистер әлеуметтік теңдік пен байлықты әділ бөлуді қолдайды. Жердің жеке меншікте болуы заңсыз деп танылады және экономикалық өндіріс мемлекет иелігінде, әрі бақылауында болады. Баспана, білім беру, денсаулық сақтау, жалақы, тамақ және киім-кешек сияқты жеке адамның қажеттіліктерін мемлекет өтейді. Социализмді билеуші капиталистік таптың қанауы мен езгісіне қарсы жұмысшы таптың интеллектуалдық қозғалысы десек те қателеспейміз. Ол әдетте революция немесе көтеріліс түрінде жүзеге асады.

Социал-демократтар жеке бас бостандығы, әділдік, барлығына тең мүмкіндік, мұқтаж жандарға қолдау көрсететін әлеуметтік қамсыздандыру жүйелері, байлықта да, кедейлікте де асыра сілтеудің болмауы сияқты көптеген социалистік идеяларға сенеді. Еркін нарық әрине қажет, дегенмен оның шегі болуы тиіс. Мемлекет барлық мүшесінің қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін кейбір маңызды өндірістер мен қызметтерді ретке келтіріп, тіпті, оларға иелік етуі тиіс; бұл жеке өнеркәсіптерге, нәтижесінде жалпы экономикаға пайдасын тигізеді. Социал демократияны социализм мен еркін нарықтың қосындысы дей отырып, оның мақсаты - асыра сілтеудің алдын ала отырып, олардың әрқайсысынан пайда табу десек қателеспейміз.

Кітап: Білім беруге кіріспе

Дәріс: Саясат және білім беру саясаты

Терминдер.

Контекст – сөздің, құбылыстың мән-мағынасы онымен байланысты жағдайлардың аясында, солармен байланыстырыла қарастырылады.

Протекционизм – қолдампаздық, белгілі бір мүддені қорғау.

Сұрақтар:

1. Білім берудегі саяси бағдар дегеніміз не?
2. Саяси идеологиялар мен білім беру саласы қалай байланысады?
3. Білім беру саясатын талдаудағы кезеңдер мен типтік сұрақтар қандай?
4. Неолиберализм мен неоконсерватизмнің арасындағы айымашылықтар қандай?